

"מלחמות – הן לא קורות בקיץ?"

תרחישי הידרדרות למלחמה בין ישראל לסוריה

דני ברקוביץ

מאז סיום מלחמת לבנון השנייה ובד בבד עם גישושי השלום בין ישראל לסוריה החשש ממלחמה נוספת בחזית הצפונית מול סוריה מלווה את העיסוק הביטחוני והציבורי בישראל, והכותרת "מלחמה בקיץ" היא חלק לא נפרד מהשיח בנושא. בישראל עוקבים בדאגה אחר צעדי ההיערכות בצבא סוריה והידוק הקשר בין דמשק לטהראן (ששיאו בביקורו של נשיא איראן בסוריה, יולי 2007) ומוטרדים מהאפשרות שהמלחמה האחרונה פגעה בדימוי ההרתעה של ישראל בעיני הסורים. מלבד זאת, הסורים מזינים את החששות בישראל בהצהרות לוחמניות המזהירות את ישראל כי אם היא תדחה את היד המושטת לעברה לשלום, יש בידיה, כדברי הנשיא בשאר אסד, "אופציות אחרות" להחזיר את רמת הגולן. עם זאת, יש הרואים בהצהרות אלו, השלובות במסרי השלום, ביטוי למצוקה גוברת של דמשק ורצון להיחלץ בכל מחיר מהבידוד הבין-לאומי ההולך ומתהדק סביבה.

בשלב זה נראה כי אין לנשיא סוריה כוונות למהלך התקפי יזום נגד ישראל בדמות מחטף בגולן (התרחיש הקלאסי שמיוחס לסורים) או כל מהלך צבאי אחר וכי היערכותה של סוריה היא מגננתית, אלא שישאל מעבירה מפעם לפעם מסרי הרגעה לסורים, ואילו דמשק אינה יוצאת מגדרה כדי להרגיע את ישראל. נהפוך הוא, נראה כי באמצעות האיומים בדבר קיומן של "האופציות האחרות" היא רוצה לכפות על ישראל את חידוש המשא ומתן להשבת רמת הגולן.

ניכר כי סוריה וישראל נתונות בדילמת ביטחון באופן שמעלה את המתיחות ביניהן – שום צד אינו חפץ במלחמה, אך בה בעת שום צד אינו רגוע בנוגע לכוונות הצד האחר. כאשר גורם אחד משכר את מוכנותו ומנסה להגביר את ביטחונו, האחר אינו יכול להישאר רגוע וחושש ממהלך התקפי מקדים. במציאות זו השילוב של רמה גבוהה של חשדנות הדדית, אי-קריאה נכונה של מהלכי הצד האחר, שיפור מוכנות הדדית וזירה אזורית נפיצה מחייב לבחון תרחישים של אפשרויות הידרדרות למלחמה לא רצויה בין ישראל לסוריה.

דני ברקוביץ, חוקר אורח במכון למחקרי ביטחון לאומי

תרחישי ההידרדרות

■ הידרדרות שמקורה בעיוותי תפיסה ובפרשנות

מוטעית של מהלכי הצד האחר – על פי תרחיש זה, סוריה וישראל נוקטות צעדים שונים, ואלה יכולים להתפרש על ידי כל אחת מהן כתוקפנות, והמאמץ לבסס מאזן הרתעה הדדי רק מגביר את החששות של כל צד ממהלך התקפי בִּזְמַת הצד האחר. סוריה משלימה צעדי מוכנות ומהדקת את קשריה עם איראן, לרבות בתחום הצבאי, כעורף האסטרטגי שלה, ואילו בישראל ניתן פומבי לתרגילים של צה"ל הנוגעים להתמודדות עם סוריה, לצד פרופיל תקשורתי גבוה בקשר לאפשרות ולמוכנות למלחמה עם סוריה. בנסיבות אלה רמת החשדנות תהיה כה גבוהה עד שדי במהלך חריג מצד סוריה כדי שישראל תסבור כי פני סוריה למלחמה ותשקול להנחית עליה מכה מקדימה. ישראל ממילא מייחסת לסוריה כוונות תוקפניות ונטייה למיסקלקולציה, ועצם הדבר שהיא ממשיכה לסייע לחזבאללה ולארגוני טרור פלסטיניים אינו תורם להרגעה. יוזכר כי ישראל כבר הייתה במצב דומה בקיץ 1996 – שעה שדיביזיה 14 הסורית נעה לכיוון החרמון ללא הסבר מניח את הדעת, והדבר עורר חששות כי פני סוריה למחטף בחרמון.

■ תרחישי דומינו אזורי – במערכת האזורית כיום

ישנם שלושה מוקדי נפיצות לפחות שיכולים בנסיבות שונות להביא את ישראל ואת סוריה למסלול התנגשות על המצע הקיים של החשדנות ההדדית:

- **התרחיש הפלסטיני** – התלקחות בעימות בין ישראל ובין החמא"ס בעקבות השתלטותו על רצועת עזה, ובכלל זה חידוש מתקפת רקטות הקסאם ופעולות הטרור בשטח ישראל. סוריה מעודדת את המשך ההסלמה כחלק מעניינה להגביר את הלחץ על ישראל ולבסס את דימויה כבעלת השפעה על הזירה הפלסטינית בבחינת תמריץ עבור ישראל (וארצות הברית) לשבת לשולחן המשא ומתן. בחסותה של סוריה מפקדות הארגונים הפלסטיניים בדמשק,

ובראשן החמא"ס, ממשיכות לאכוון את הטרור נגד ישראל. ישראל מאשימה את סוריה בליבי ההסלמה ומהירה אותה כי היא לא תבליג על כך. מאוחר יותר ישראל מעבירה איתותי אזהרה קונקרטיים בדמות פעולה בשטח סוריה, ובדמשק רואים בכך מהלך תוקפני שמחייב תגובה.

- **התרחיש האיראני** – מהלך צבאי מצד ארצות הברית או ישראל נגד מתקני הגרעין של איראן גורר פעולת גמול רחבה באמצעות חזבאללה נגד ישראל. חזבאללה, למרות חוסר עניינו בעימות עם ישראל בשל מצבו הרגיש בזירה הלבנונית, מחויב לציות עיוור להנהגה באיראן ומשתמש בנשק האסטרטגי שהעבירו האיראנים לרשותו דרך סוריה ושהוכן למקרים אלה, והדבר מביא להסלמה בצפון. סוריה תומכת בחזבאללה ומזרימה אליו כמויות מסיביות של אמל"ח, למרות אזהרות מישאל ומהקהילה הבין-לאומית. ישראל – בתמיכה בין-לאומית – מנסה לסכל את העברות האמל"ח באמצעות פגיעה בשיירות הנושאות אותו בשטח סוריה. בתגובה סוריה יורה לעבר רמת הגולן.

- **התרחיש הלבנוני** – מאמצי החתרנות של סוריה ושל חזבאללה מביאים לנפילת ממשלת סניורה ולהתחזקותו הפוליטית של חזבאללה בזירה הלבנונית. חזבאללה מנצל את המצב כדי לרוקן מתוכן את החלטה 1701 ולבסס מחדש את מעמדו כ"מגן לבנון", ובכלל זה לחזק את נוכחותו הצבאית מדרום לליטני ולאורך הגבול עם ישראל. בו בזמן נשק סורי ואיראני ממשיך לזרום לחזבאללה באין מפריע. מצב זה מגביר את המתחושות בין ישראל ובין חזבאללה וסוריה באופן שמעצים את החיכוך בין שני הצדדים ואת פוטנציאל ההסלמה לאורך הגבול הלבנוני. כמו התרחיש הפלסטיני, גם כאן סוריה מבקשת להמחיש לישראל (ולארצות הברית) כי יש לה השפעה על הנעשה בלבנון בבחינת תמריץ לדבר אתה. ישראל – בניסיון להרתיע את סוריה

ראש הממשלה, אהוד
אולמרט בעת סיור
ברמת הגולן

משטח סוריה נגד ישראל (חדירת מחבלים, פיגוע ירי וכיוצא באלה). גורם כזה יכול להיות אחד מארגוני ה'האד העולמי, שכבר פועלים בשטח סוריה ונתפסים כאיום על יציבות המשטר או בנסיבות קיצוניות – ידידותיה של סוריה מ"ציר הרשע" (חזבאללה, איראן) בשאיפה למנוע את עריקתה מהברית עמן בנסיבות של הסדר מדיני עם ישראל. מבחינת ישראל, סוריה היא האחראית לכל פיגוע שמקורו בשטחה והיא מגיבה באופן שגורר תגובה ישירה מצד סוריה, ומכאן הידרדרות לעימות.

נראה כי במציאות האזורית ובשל המתרחשות הקיימת בין ישראל לסוריה מרבית התרחישים אפשריים, והתנאים להתממשותם קיימים, למעט שני התרחישים האחרונים, שסבירותם נמוכה יותר: טרור שסוריה מנהלת מרמת הגולן הוא הימור מסוכן גם בסטנדרטים של סוריה, והוא מנוגד לתפיסתה האסטרטגית; היא מעדיפה כי הקונפליקט שלה עם ישראל ינוהל באמצעות שליחים (פלסטינים או לבנונים) ולא על אדמתה. אם אכן תאמץ סוריה דפוס זה, הדבר עשוי להעיד על מצוקה עד כדי ייאוש של ממש ורצון להתניע בכל מחיר תהליך שלום. בנוגע לתרחיש הפרובוקציה, סביר שמנגנוני הביטחון של סוריה יגלו ערנות רבה לניסיון כזה וינסו לסכלו.

מהמשך מעורבותה – מבצעת איתות אזהרה בשטח סוריה, והדבר מוביל לתגובה מצד סוריה ברמת הגולן.

■ הידרדרות בעקבות התגרויות ישירות מצד סוריה או התגרויות עקיפות נגד ישראל

• התגרות עקיפה – המשך הברחות האמל"ח

– נמשכות הברחות האמל"ח מסוריה לחזבאללה (שלא בנסיבות של סבב עימות בין ישראל לחזבאללה) בלי שצבא לבנון או יוניפי"ל מצליחים למנוע זאת ותוך כדי הפרה בוטה של החלטה 1701. לאחר שהתייאשה ישראל מהתערבות בין-לאומית יעילה היא מעבירה לסוריה אזהרה שלפיה לא תעבור בשתיקה על המשך ההברחות. בתגובה מכחישה דמשק את העניין ומזהירה את ישראל כי כל מהלך ישראלי נגדה ייתפס כתוקפנות ויזכה לתגובה כואבת. מאוחר יותר ישראל מעבירה לסוריה איתותי אזהרה (למשל פגיעה במשאיות האמל"ח בשטח סוריה). סוריה, שכבר ספגה לא מעט איתותים כאלה מצד ישראל, אינה מוכנה לספוג פעם נוספת, ומגיבה בירי לרמת הגולן.

• התגרות ישירה – פתיחת חזית טרור ברמת הגולן

– על רקע אי-הצלחתה של סוריה לשכנע את ישראל לחדש את המשא ומתן המדיני, היא מממשת את איומיה לשחרר את הגולן באמצעות "התנגדות", ומקימה ארגון טרור עממי "ועצמאי", המאמץ את דפוסי הפעולה של חזבאללה ופועל לאורך הגבול בין ישראל לסוריה – גבול שנחשב שקט בדרך כלל – כדי לכפות על ישראל את חידוש המשא ומתן על השבת הגולן. ההתגרויות הללו מצד סוריה לא זו בלבד שאינן מביאות לחידוש המשא ומתן אלא שהן אף גוררות תגובות מצד ישראל בשטח סוריה, והדבר מביא להתלקחות בין שתי המדינות.

■ תרחיש הפרובוקציה – גורם שרוצה לסבך את סוריה בעימות עם ישראל אחראי לפעולות טרור

■ האם ישראל נותנת את הדעת שבמצב של מתיחות בין שתי המדינות, כל סוג של איתות אזהרה (במילים או במעשים) שהיא תבקש להעביר לדמשק בשל מעורבותה בתוקפנות עקיפה עלול להתפרש כניסיון לגרור את סוריה לעימות אלים?

לכאורה מהלך ההרגעה היעיל ביותר מצד ישראל הוא הצהרה ברורה מצדה שהיא מוכנה להיכנס למשא ומתן מדיני עם סוריה, תוך כדי מודעות למחיר השלום, אבל עד שיבשילו התנאים והאווירה לחידוש המשא ומתן, ישראל (כמו סוריה) חוששת שמא תגשים את עצמה "הנבואה" בדבר התרחשות מלחמה בקיץ, ולכן יש מקום למהלך משולב מול דמשק, ובו כמה מרכיבים:

■ **הרגעה** – מסר ברור לצמרת השלטון בסוריה, ולפיו אין בכוונת ישראל ליזום מהלך התקפי נגד סוריה. כאן על ישראל להתגבר על משוכות החשדנות וחוסר האמון מצד סוריה כלפיה, ולכן יש לאתר את המתווך שיהיה אמין בעיני שני הצדדים, למשל רוסיה (אם כי הדבר עשוי לא למצוא חן בעיני ארצות הברית), טורקיה או אחת מידידותיה של סוריה באיחוד האירופי (ספרד?). נראה כי החשדנות וחוסר האמון ילוו את האינטראקציה בין ישראל ובין סוריה עוד תקופה ארוכה, גם לאחר שיחודש המשא ומתן. במציאות זו מומלץ לכוון ערוץ חשאי קבוע להעברת מסרים לצורכי הרגעה וכל מסר שהוא. בהקשר זה, כוח אונדו"ף המוצב בגולן יכול לשדרג את תפקידו כמנגנון לפתרון בעיות ברמה הטקטית (למשל פיגועים או תקריות שלסוריה אין שליטה עליהם), אך אין די בכך. חבילת צעדים בוני אמון בשטח (דילול כוחות, הודעה מראש על תרגילים) עשויה אף היא להיות חלק מההרגעה בתקווה להדדיות.

■ **הרתעה והבהרת כללי המשחק** – בד בבד עם מסרי ההרגעה, על ישראל להעביר מסר ברור כי אם תנסה סוריה לבצע מהלך התקפי מקדים, תגיב ישראל בצורה כואבת ולא פרופורציונלית כנגד משטרו של בשאר אסד, אגב הדגשת יכולותיה

משמעויות לישראל ודרכי פעולה מומלצות

רמת המתיחות הגבוהה בין ישראל לסוריה והחשש מהידרדרות למלחמה לא רצויה מציבים את ישראל בפני כמה דילמות בבואה להתמודד עם מצב זה בתווך שבין אסטרטגיה של הרגעה ובין הרתעה:

■ האם נקיטת צעדים להרגעת סוריה לא יזיקו להרתעה? ניסיון להרגיע את הסורים עשוי להיתפס כביטוי לחולשה וכחשש מעימות. במילים אחרות, ניסיונות הרגעה מצד ישראל יחזקו את דימוי ההרתעה של סוריה בעיני עצמה. עם זאת, ישראל אינה יכולה לוותר על ביסוס ההרתעה שלה מול סוריה, הן במצב המתיחות השורר כיום והן במצב של חידוש המשא ומתן המדיני.

■ האם כל עוד סוריה וישראל אינן מצויות בתהליך שלום, קל וחומר הסכם שלום דה-פקטו, אין מקום מבחינת ישראל להותיר מרחב של עמימות בעניין כוונותיה בנוגע לסוריה ולא להרגיע אותה לחלוטין, אגב מודעות לסיכון הכרוך בכך?

■ האם דינה של תוקפנות עקיפה מצד סוריה היא כשל תוקפנות ישירה – האם עצם העברת נשק לחזבאללה ראוי לתגובה כמו מהלך תוקפני יזום מצד סוריה או בהשראה סוריה ברמת הגולן?

ראש הממשלה, אהוד אולמרט, עם חיילי הנח"ל בגולן

בד בבד עם מסרי ההרגעה, על ישראל להעביר מסר ברור כי אם תנסה סוריה לבצע מהלך התקפי מקדים, תגיב ישראל בצורה כואבת ולא פרופורציונלית

להנחית עליו מכה קשה ומוכנותה לנהל נגד סוריה מלחמה בהיקף נרחב ולא להסתפק במהלך מוגבל כמו שבוודאי הייתה רוצה סוריה לשם התנעת תהליך מדיני. מלבד זאת, על ישראל לגבש עמדה בנוגע לתוקפנות העקיפה של סוריה – מעצם הסיוע לארגוני הטרור עד פיגוע פלסטיני באכונת הנהגת ארגוני הטרור היושבים בדמשק או פיגוע או סבב עימות של חזבאללה באמצעות נשק סורי. כאן ראוי להותיר שוליים מסוימים של עמימות – להבהיר לסורים כי מהלכים כאלה ייחשבו תוקפנות ישירה מצד סוריה נגד ישראל, ולכן ראויים לפעולת גמול, אך בה בעת לא להתחייב שישראל תגיב **לכל** מהלך כזה כדי שלא להעמיד את ישראל במצבים שלא תמיד היא תוכל לעמוד בהם, ובכך לפגוע באמינות ההרתעה שלה, בייחוד במצבי מתיחות חריפים.

המסרים האלה, ובייחוד זה המתואר בסעיף האחרון, צריכים להיות מקובלים על גורמי מפתח בקהילה

הבין-לאומית, ובייחוד על ארצות הברית (שבלעדיה לא ייתכן משא ומתן מדיני אפקטיבי) ועל מדינות האיחוד האירופי כדי לבסס את אמינותם של מהלכים אלה ואת הלגיטימציה של ישראל לנקוט בהם.

בסופו של דבר, המצב הרצוי לישראל הוא שסוריה היא זו שתבקש להרגיע את ישראל ואת הזירה הבין-לאומית בנוגע לכוונותיה, ואולי אף תנקוט מהלך קונקרטי – ולו גם סמלי – כדי להראות כי היא מוכנה להקריב משהו עבור תהליך השלום. על כל פנים, בנסיבות הקיימות רצוי שההתנהלות מול סוריה תהיה בדרך של דיפלומטיה שקטה ולא באמצעי התקשורת. אמינות ההרתעה וההרגעה של ישראל תהיה איתנה יותר אם מישראל יצא קול אחד וברור, שכן ריבוי הקולות ורעשי הלוואי הרבים בודאי אינם תורמים לבניית אמון.